

فرامطالعه پژوهش‌های دلبستگی به مکان در ایران^۱

محمد رضا پورجعفر^۲

استاد دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس

زهرا جعفری اسبوری^۲

سیدعلی صفوی^۳

استادیار دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس

دریافت: ۷ بهمن ۱۳۹۹
پذیرش: ۳۰ مهر ۴۰۰
(صفحه ۸۲-۶۷)

کلیدواژگان: دلبستگی به مکان، فرامطالعه، ایران.

چکیده

دلبستگی به مکان یک مفهوم بنیادی در رابطه انسان و مکان است که در سال‌های اخیر توجه بسیاری از پژوهشگران داخلی را جلب کرده است و هریک از منظر خاصی به این مفهوم پرداخته‌اند. اما مطالعات انجام‌شده فاقد یک رویکرد سیستماتیک و منسجم بوده‌اند، به گونه‌ای که در برخی از ابعاد شاهد تعدد مطالعات هستیم و در برخی دیگر مغفول مانده است.

در این پژوهش سعی می‌شود تا با فرامطالعه پژوهش‌های انجام‌شده در ایران در حوزه دلبستگی به مکان، تصویر جامعی از وضعیت دانش در مورد این مفهوم ارائه گردد و ابعاد کمتر پرداخته‌شده به آن مشخص شود. ۳۱ مقاله منتشرشده در نشریات علمی-پژوهشی داخلی با محوریت موضوعی دلبستگی به مکان، که معیارهای ورود به پژوهش را دارند، بررسی شده است.

بنابر نتایج پژوهشگران اجماع نظری بر سر ماهیت سازه دلبستگی به مکان و ابعاد آن ندارند. بیشترین حجم مطالعات به ابعاد فردی و اجتماعی دلبستگی به مکان اختصاص یافته است و به بعد مکان و فرایند دلبستگی کمتر توجه شده است. سهم بیشتر مطالعات مربوط به مقیاس محله است و فضاهای عمومی، شهر، و خانه در رتبه‌های بعدی هستند. شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر دلبستگی بیشترین فراوانی

موضوعی را داشته‌اند. بررسی ارتباط بین دلبستگی به مکان و سایر مفاهیم، تبیین مدل فرایند دلبستگی به مکان، و بررسی پیامدهای دلبستگی به مکان از دیگر موضوعات مورد توجه در مطالعات داخلی بوده است.

مقدمه

با رشد روزافزون جوامع انسانی و در پی آگاهی از اهمیت مکان و نقش آن در سلامت فردی، سالانه در حوزه‌های مختلف علمی پژوهش‌های بسیاری در حوزه رابطه انسان-مکان و پیوندهای احساسی، که افراد با مکان‌های خاصی در طول زندگی خود برقرار می‌کنند، انجام می‌شود. این توجه به مکان و واکنشی نسبت به پیامدهای سیاسی و اقتصادی جهانی‌سازی، یکسان‌سازی، مهاجرت، و یکپارچه‌سازی قلمروی جهانی است که هویت یگانه مکان‌ها را به خطر انداخته است. در حال حاضر مکان یک موضوع تحقیق بین‌رشته‌ای است که در دو رویکرد متفاوت کیفی و کمی و نیز

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول است با عنوان تبیین الگوی دلبستگی به مکان از منظر مهاجران شهری که به راهنمایی نویسنده دوم در گروه شهرسازی دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس در بهمن‌ماه ۱۳۹۸ دفاع شده است.

۲. دکتری شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس
mzahra_jafari@yahoo.com

۳. نویسنده مسئول
sasafavi@modares.ac.ir
4. pourja_m@modares.ac.ir

پرسش‌های تحقیق

دانش انباشته در حوزه دلبستگی به مکان در ایران از نظر شکلی، روش شناختی، و محتوایی چه ویژگی‌هایی دارد؟

5. M. Lewicka, "What Makes Neighborhood Different from Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment", p. 35.
6. Ibid, p. 36.
7. M.E. Patterson & D.R. Williams, "Maintaining Research Traditions on Place: Diversity of Thought and Scientific Progress", p. 361.
8. Meta-study

۱۹ علی پیران‌نژاد، «فرامطالعه‌ای بر پژوهش‌های دولت الکترونیک در ایران»، ص ۱۲۳.
نک: ۱۰

B.L. Paterson, et al, "Meta-Study of Qualitative Health Research: A Practical Guide to Meta-Analysis and Meta-Synthesis".

نک: ۱۱

- S.M. Low & I. Altman. "Place Attachment: A Conceptual Inquiry".
12. C.M. Hidalgo & B. Hernandez, "Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions", p. 274.
13. M. Najafi & M.M.S Kamal, "The Concept of Place Attachment in Environmental Psychology", p. 7637.

نک: ۱۴

M. Lewicka, "Place Attachment: How far Have We Come in the Last 40 Years?."

ترکیب این دو مورد توجه محققان را جلب کرده است.^۵ مفاهیم مختلفی از رابطه انسان- مکان شامل حس مکان، هویت مکان، دلبستگی به مکان، وابستگی به مکان، رضایتمندی از مکان، دلبستگی به جامعه محلی، و... طرح شده است. هرچند این مفاهیم معانی تا حدودی متفاوت از هم دارند، اما تفاوت‌ها کاملاً مشخص نیست و به صورت نظری و روش‌شناختی هم‌پوشانی دارند.^۶ در این میان دلبستگی به مکان، به مثابه «مفهوم مرکزی»^۷، مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های مختلف علمی از جمله روان‌شناسی، جغرافیا، علوم اجتماعی، معماری و برنامه‌ریزی شهری، و... قرار گرفته و موضوع تحقیقات نظری و عملی بسیاری بوده است. اقبال پژوهشگران حوزه‌های مختلف به این موضوع و روند رو به رشد مطالعات دلبستگی به مکان طی دهه اخیر ضرورت انجام مطالعاتی از جنس فرامطالعه^۸ که «به هدایتگری پژوهش‌های آتی به منظور شناسایی و معرفی نقاط کمتر مورد توجه قرار گرفته بپردازد»^۹ را مشخص می‌کند. فرامطالعه غالباً در حوزه بررسی مطالعات فلسفی، تاریخ و فلسفه علم، و دیگر شاخه‌هایی، که به نحوی بر تکامل و نقد اندیشه‌ها و تحول و نمایش دانش متمرکز هستند، به کار می‌رود.^{۱۰}

۱. مبانی نظری

دلبستگی به مکان ارتباطی نمادین با مکان است که با دادن معانی عاطفی و حسی مشترک فرهنگی توسط افراد به مکان خاص یا یک سرزمین شکل می‌گیرد و مبنای نحوه ادراک گروه یا فرد از مکان و نحوه ارتباط فرد (یا گروه) با آن است.^{۱۱} مشخصه اصلی مفهوم دلبستگی تمایل به حفظ نزدیکی به موضوع دلبستگی است.^{۱۲}

دلبستگی به مکان نقش مثبتی در زندگی افراد و رفتارهای آنها در قبال حفاظت از مکان‌ها دارد.^{۱۳} درعین حال برخی پیامدهای منفی مانند مخالفت با نوسازی، عدم ترک مکان‌های پرخطر، و... در پژوهش‌های مرتبط با دلبستگی به مکان بیان شده است.^{۱۴}

۱.۱. روش‌های تحقیق دلبستگی به مکان

لالی مطالعات دلبستگی به مکان را به دو دسته روش‌های اثبات‌گرایی و پدیدارشناسی تقسیم کرده است.^{۱۵} رویکرد اثبات‌گرایی شامل متغیرهای تعریف‌شده از سوی محقق، روش‌های کمی، و آزمون فرضیه‌های قبلی است.^{۱۶}

مقایسه با سایر مکان‌های مشابه موجود) و عاطفی (مبتنی بر پیوندهای حسی فرد با یک مکان خاص) و یا دل‌بستگی مکان با دو بعد وابستگی به مکان و هویت مکان از جمله ساختارهای دوبعدی دل‌بستگی به مکان است که در بسیاری از تحقیقات استفاده شده است.^{۲۲}

سپس کیل و همکارانش عامل سومی را به نام پیوندهای اجتماعی به این دو بعد اضافه کردند و آن را یک مفهوم سه‌بعدی در نظر گرفتند.^{۲۳} به همین ترتیب در سال‌های بعد محققان مؤلفه‌های دیگری نیز به این سازه افزودند. (۳) در دیدگاه سوم دل‌بستگی به مکان به‌منزله یک بعد از مفهومی کلی‌تر مانند حس مکان یا هویت شهری^{۲۴} در نظر گرفته می‌شود.

۱.۳. عوامل مؤثر بر دل‌بستگی به مکان

عوامل دل‌بستگی متغیرهای مستقلى هستند که موجب کاهش یا افزایش حس دل‌بستگی می‌شوند و عمدتاً فرد از تأثیر آنها بی‌خبر است.^{۲۵} در ادبیات دل‌بستگی به مکان معیارها و مؤلفه‌های بی‌شماری در طول زمان و به فراخور خصوصیات دوره زمانی و سبک زندگی وارد ادبیات تحقیقی این حوزه شده است. زمانی مکان به‌مثابه محدود‌ده‌ای بسته با هویت خاص و تداوم تاریخی بود، که امنیت و آرامش در مقابل خطرات و بیگانگان مهم‌ترین عملکرد آن محسوب می‌شد. ولی در عصر جهانی شدن، مکان، به‌مثابه تقاطع بازی که بیشتر محل ملاقات است تا استراحت و پذیرنده تنوع و چندفرهنگی است^{۲۶}، دچار دگرگونی‌های اساسی شده است. بنابراین خصوصیات مکان‌ها شامل کالبد، عملکرد، و مهم‌تر معنای مکان‌ها دائماً در حال تغییر است و عوامل مختلفی در رابطه انسان و مکان مؤثر خواهد بود. از این‌رو، پراکندگی و تنوع معیارهای مؤثر در ارزیابی دل‌بستگی به مکان به اندازه‌ای است که نمی‌توان به یک دسته‌بندی جامع و همه‌شمول در مورد آن رسید.

در مطالعات به روش کمی عمدتاً در پی استخراج شاخص‌های دل‌بستگی به مکان و ابزارسازی برای ارزیابی میزان دل‌بستگی افراد به مکان هستند. این مطالعات بر اساس برخی ابعاد دل‌بستگی، به مقایسه افراد اختصاص دارند و در آنها تفاوت‌های فردی در مورد اهمیت مکان و شدت تعلق احساسی به مکان بررسی می‌گردد و به معنای مکان کمتر توجه می‌شود.^{۱۷}

در رویکرد پدیدارشناسی تمرکز بر معنا و تجارب مکان است و اکتشاف پدیده‌ها به‌صورت توصیفی و روش‌های کیفی حاصل می‌شود. اما در سال‌های اخیر پژوهشگران بر چیزی فراتر از اندازه‌گیری صرف دل‌بستگی به فضای عمومی تمرکز دارند: (۱) احساسات مردم و مؤلفه‌های محیطی که دل‌بستگی آنان را متوجه خود می‌کنند؛ (۲) عوامل اثرگذاری که دل‌بستگی به مکان را شکل می‌دهند، مانند عوامل فیزیکی مکان، روابط اجتماعی-فرهنگی در ظرف محیط، رفتارهای محیطی یا فعالیت‌ها؛ (۳) اثر دل‌بستگی به مکان بر رضایت، رفتار، و نیت محیطی افراد نسبت به مکان‌های خاص.^{۱۸}

۱.۲. مدل دل‌بستگی به مکان

مدل دل‌بستگی به مکان متشکل از ابعاد تشکیل‌دهنده آن است. منظور از بُعد دل‌بستگی، نوع دل‌بستگی یا دلیل دل‌بستگی است که خود عامل مؤثر بر رفتارهای مرتبط با دل‌بستگی است؛ مثلاً عواملی که بر رفتارهای حمایت از محیط زیست اثر می‌گذارند.^{۱۹} در ادبیات دل‌بستگی به مکان سه دیدگاه مختلف نسبت به مؤلفه‌های سازنده دل‌بستگی به مکان وجود دارد:^{۲۰}

(۱) دیدگاه اول مربوط به محققانی است که دل‌بستگی به مکان را یک مفهوم تک‌بعدی و هم‌ردیف با سایر مفاهیم مانند هویت مکان در نظر می‌گیرند.^{۲۱}

(۲) دیدگاه دوم دل‌بستگی به مکان را مفهومی چندبعدی در نظر می‌گیرد که شامل دو، سه، یا پنج مؤلفه است. دو بعد عملکردی (مبتنی بر کیفیت مکان در پاسخ‌گویی به نیازهای کاربران در

۱۵. نک:

M. Lalli, "Urban-related Identity: Theory, Measurement, and Empirical Findings".
16. Najafi & Kamal, *ibid*, p. 7639.
17. Lewicka, *ibid*, p. 220-221.
18.. Najafi & Kamal, *ibid*.
19. Lewicka, *ibid*, p. 215-216.
20. B. Hernández, et al, "Theoretical and Methodological Aspects of Research on Place Attachment", p. 265-267.

۲۱. نک:

M.V. Giuliani, "Theory of Attachment and Place Attachment".

۲۲. نک:

R.D. Williams, et al, "Beyond the Community Metaphor: Examining Emotional and Symbolic Attachment to Place".

۲۳. نک:

G. Kyle, et al, "Testing the Dimensionality of Place Attachment in Recreational Settings".

۲۴. نک:

Lalli, *ibid*.
25. Lewicka, *ibid*, p. 216.
26. *Ibid*, p. 209-210.

دلبستگی به مکان، از طریق اثر متوسط، ۱۸ عنوان مقاله به هر دو زبان فارسی و انگلیسی را بررسی کرده‌اند^{۳۷}. نتایج این تحلیل نشان داد «علائق مکانی» بیشترین تأثیر را در ارزیابی دلبستگی به مکان دارد و پس از آن «هویت مکانی»، «پیوند اجتماعی با مکان»، و «وابستگی مکانی» قرار می‌گیرند.

رفعیان و عادل‌ی به روش توصیفی-تحلیلی، سه رویکرد متفاوت در مفهوم‌پردازی حس دلبستگی به مکان را شناسایی کردند^{۳۸}: دلبستگی به مکان به مثابه مفهومی تک‌بعدی، مفهومی وابسته متأثر از عوامل دیگر، و یا مفهومی مستقل و جزئی از مفهومی عام‌تر. همچنین شناسایی روش کمی به مثابه روش‌شناسی غالب و مقیاس محله به مثابه مقیاسی که بیشترین حجم مطالعات را به آن اختصاص دارد، از یافته‌های دیگر تحقیق آنهاست.

برخلاف پژوهش‌های یادشده، در مطالعه پیش رو صرفاً پژوهش‌های فارسی‌زبان منتشرشده در نشریات داخلی تحلیل می‌شوند. همچنین روش استفاده در این پژوهش فرامطالعه اتخاذ شده است که فرایندی متفاوت از روش فراتحلیل کمی و کیفی دارد.

در پژوهش حاضر همه مطالعات کمی و کیفی وارد شده است و صرفاً چارچوب نظری مطالعات به مثابه داده‌های کیفی تحلیل می‌شود. یافته‌های پژوهش‌ها و روش‌های مورد استفاده آنها در این تحقیق ملاک عمل نیست. دو مرحله تحلیل فراتحلیلی و فراداده تحلیل انجام گرفته است و در نهایت با فراترکیب نتایج مرحله تحلیل، الگوی جدیدی عرضه می‌شود که نشان‌دهنده وضعیت نظری مطالعات دلبستگی به مکان در ایران است. مشابه این روش قبلاً در مقاله داداش‌پور و الوندی‌پور انجام شده است^{۳۹}. همچنین مقاله «چکیده پایان‌نامه‌های آموزش STEM: یک فرامطالعه کیفی محدود» مورد دیگری است که در آن از این روش به صورت محدود صرفاً در مورد چکیده پایان‌نامه‌ها استفاده شده است^{۴۰}.

می‌توان عوامل مؤثر بر دلبستگی به مکان را، که در تحقیقات تجربی مختلف ارزیابی شده است، به صورت مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها (پیش‌بینی‌کننده‌ها^{۳۷}) به ترتیب زیر بیان کرد:

– مؤلفه‌های مرتبط با مکان: مقیاس مکان^{۳۸} (شامل خانه ویلایی، آپارتمان، محله، شهر، کشور، و...)، نوع مکان^{۳۹} (شامل خانه سنتی، خانه تابستانی^{۴۰}، مکان باز، مکان محصور، مکان‌های تفریحی، مناظر طبیعی، مکان‌های شغلی و صنعتی، و...)، و کیفیت مکان^{۳۱} (شامل پاکیزگی، دسترسی به خدمات شهری، ایمنی، میزان کنترل بر محیط، پوشش گیاهی، و...). یکی از کامل‌ترین فهرست‌ها در این زمینه مربوط به بونایتو و همکارانش^{۳۲} است.

– مؤلفه‌های مرتبط با اجتماع: اندازه جامعه محلی^{۳۳} (شامل روستاها و شهرهای کم یا پرجمعیت، محلات خلوت یا شلوغ، و...)، تنوع جامعه محلی^{۳۴} (شامل محلات و شهرهای بومی یا مهاجرنشین، تنوع از لحاظ نژاد، قومیت، فرهنگ و زبان)، و خصوصیات جامعه محلی^{۳۵} (شامل فرهنگ و سبک زندگی جامعه، کیفیت و کمیت روابط اجتماعی، احساس امنیت، هویت، سرمایه اجتماعی، و...).

– خصوصیات فردی انسان (شامل سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت تاهل، دارای فرزند بودن، سطح درآمد، طبقه اجتماعی، سابقه سکونت، بومی یا مهاجر بودن، درون‌گرا یا برون‌گرا بودن، و...). این دسته از عوامل عمدتاً در نقش میانجیگرها^{۳۶} ظاهر می‌شوند که تأثیر بسزایی در معناداری رابطه پیش‌بینی‌کننده‌ها با دلبستگی به مکان دارند.

۲. پیشینه پژوهش

تحقیقات اندکی در خصوص مرور سیستماتیک پژوهش‌های دلبستگی به مکان در داخل کشور انجام پذیرفته است. قلعه‌نویی و همکاران در مقاله خود با روش فراتحلیل کمی و با هدف محاسبه شدت تأثیر هر یک از عوامل مؤثر بر سازه

- 27. Predictors
- 28. Scale of place
- 29. Type of place
- 30. Summer house
- 31. Quality of place

۳۲. نک:

- M. Bonaiuto, et al, "Indexes of Perceived Residential Environment Quality and Neighborhood Attachment in Urban Environments: A Confirmation Study on the City of Rome".
- 33. Community size
- 34. Diversity
- 35. Characteristics of community
- 36. Mediators

۳۷. نک: محمود قلعه‌نویی و دیگران، «فراتحلیل مطالعات دلبستگی به مکان».

۳۸. نک: مجتبی رفعیان و زینب عادل‌ی، «فراتحلیل رویکردهای نظری حاکم بر مفهوم «حس دلبستگی مکان» با تأکید بر مطالعات ایران».

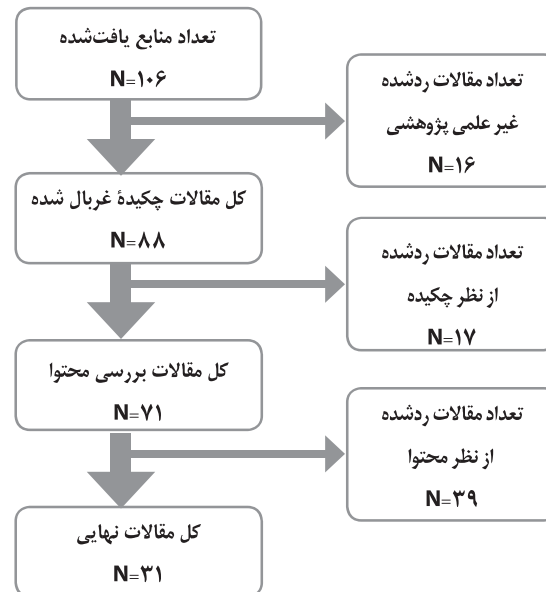
۳۹. نک: هاشم داداش‌پور و نینا الوندی‌پور، «عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران: فرامطالعه چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود».

۴۰. نک:

- J. Banning & J.E Folkestad, "STEM Education Related Dissertation Abstracts: A Bounded Qualitative Meta-study".

در مرحله اول، با توجه به موضوع، سؤال، و هدف پژوهش ۱۰۶ مقاله یافت شد. در مرحله بعد با اعمال محدودیت‌هایی همچون حذف پایان‌نامه‌ها و مقالات همایشی و علمی-ترویجی، درنهایت با مطالعه محتوای کامل مقالات ۳۱ مقاله با محوریت موضوعی دل‌بستگی به مکان و متناسب با پارامترهای مطالعه برای بررسی عمیق‌تر انتخاب شد (ت ۱). عناوین مقالات در پیوست ارائه شده است.

طبق راهنمای انجام فرامطالعه، ویژگی‌های کلیدی مقالاتی که وارد مطالعه شده‌اند، در یک جدول ضبط هستند^{۴۸} (به‌طور مثال، مشخصات نمونه، تجزیه و تحلیل داده‌ها). این الگو با بازبینی هر مقاله به‌طور کامل ساخته شده است که در طی آن اطلاعات لازم در ستون‌های مربوطه وارد می‌شود. به‌منظور تحلیل محتوای مقاله‌ها از فرایند کدگذاری داده‌های کیفی استفاده شده است^{۴۹}. روش کدگذاری استراوس و کربین به این منظور برگزیده شده است^{۵۰}. در کدگذاری کیفی ابتدا محقق روی سؤالات اولیه تحقیق متمرکز می‌شود و تلاش می‌کند

41. D.R Anthony, et al, "A Meta-study of Qualitative Research on Mental Toughness Development", p. 164-165.
 42. Meta-method
 43. Meta-analysis
 44. Meta-theory
 45. Meta-synthesis
 46. Paterson, et al, *ibid*, p.13-14.
 47. Paterson, et al, "Conducting Qualitative Metasynthesis Research: Insights from a Metasynthesis Project", p. 24.

۴۸. نک:

- Paterson, et al, "Meta-Study of Qualitative Health Research: A Practical Guide to Meta-Analysis and Meta-Synthesis".
 49. N.L. Holt, et al. "A Grounded Theory of Positive Youth Development through Sport Based on Results from a Qualitative Meta-study", p. 7.

۵۰. نک: آنسلم استراوس و جولیت کربین، مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای.

ت ۱. فرایند نظام‌مند انتخاب مقالات، تدوین: نگارندگان.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع ترکیبی و از جنبه هدف توسعه‌ای و کاربردی است. برای دستیابی به هدف پژوهش، راهبرد فرامطالعه استفاده شده و جنس داده‌ها متن پایه است. دو هدف اصلی مورد نظرند که در فرامطالعه شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌ها در ادبیات در کنار هم به صلاحیت تحقیقات آتی برای توسعه مفهوم کمک می‌کنند^{۴۱}. رویکرد فرامطالعه دو مرحله دارد. مرحله تحلیلی متشکل از سه جزء مرحله فراروش^{۴۲}، فراداده تحلیل^{۴۳}، و فرانظریه^{۴۴} است. این سه جزء به‌طور هم‌زمان انجام می‌شود و اینجا، مرحله دوم، مرحله فراترکیب^{۴۵} است که یافته‌های جزءمرحله‌های قبل به‌منظور یافتن الگوهای جدیدی از نتایج با هم ترکیب می‌شوند^{۴۶}. فراترکیب از تحقیقات موجود به‌مثابه «داده» استفاده می‌کند، «روندها» و «اصول» را از آنها استخراج می‌کند و آنها را برای ایجاد دانش جدید و درک جدید از موضوع ترکیب می‌کند^{۴۷}.

گردآوری اطلاعات در این تحقیق از طریق مطالعه اسنادی (کتابخانه‌ای) و جستجو در پایگاه اینترنتی نشریات علمی-پژوهشی داخل کشور با موضوع دل‌بستگی به مکان به‌دست آمده است. ابتدا جامعه آماری این پژوهش مقالات علمی-پژوهشی چاپ‌شده در ۶۳ نشریه مصوب داخلی بود که معیارهای ورود به پژوهش را دارند: (۱) تنها مقالاتی بررسی شده‌اند که با موضوع دل‌بستگی به مکان انجام شده باشند و (۲) در نشریات علمی پژوهشی به چاپ رسیده باشند.

در این مرحله پس از انتخاب واژگان کلیدی مرتبط با جستجوی اینترنتی در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی، شامل پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پرتال جامع علوم انسانی، نورمگز، سیویلیکا، ایران داک، و نیز موتور جستجوی گوگل، با استفاده از کلیدواژه‌هایی چون «دل‌بستگی به مکان، وابستگی به مکان، و هویت مکان» به شناسایی مقاله‌های مرتبط پرداخته شد. پس از بررسی عناوین مقاله‌های نمایان شده

محیط زیست یک مقاله (۳٪) نوشته شده است. این خود حاکی از توجه معماران و شهرسازان به نقش مهم دبستگی به مکان در ارتقای کیفیت فضاهای شهری است. در اینجا اشاره به این نکته حائز اهمیت است که حدود ۱۰ مورد از تعداد مقالات (۳۲٪) مستخرج از رسالهٔ دکتری و ۷ مورد (۲۳٪) مستخرج از پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد است.

حوزهٔ تخصص فصلنامه: در خصوص حوزهٔ تخصصی فصلنامه‌های دربردارندهٔ مقالات، همچنان گروه معماری و شهرسازی با بیشترین تعداد (۲۰ مقاله: ۶۵٪) در جایگاه نخست قرار دارد. بعد از آن مقاله‌های گروه جغرافیا و علوم اجتماعی هریک با سه عنوان در جایگاه بعدی قرار دارند. گروه گردشگری و محیط زیست هریک دارای دو مقاله هستند و گروه روان‌شناسی یک عنوان در این زمینه دارد. پراکندگی جغرافیایی: حدود ۸۰٪ مقالات مربوط به

مقوله‌ها	کدهای استخراجی	فراوانی	درصد فراوانی
حوزه تخصصی نویسندگان	معماری	۱۳	۴۲
	شهرسازی	۱۳	۴۲
	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۲	۶
	مدیریت	۱	۳
	علوم اجتماعی	۱	۳
	آموزش محیط زیست	۱	۳
گروه تخصصی فصلنامه	معماری-شهرسازی	۲۰	۶۵
	جغرافیا	۳	۱۰
	روان‌شناسی	۱	۳
	علوم اجتماعی	۳	۱۰
	گردشگری	۲	۶
پیشینه پژوهشی	محیط زیست	۲	۶
	دارد	۸	۲۶
	ندارد	۲۳	۷۴
پراکندگی جغرافیایی نمونه‌ها	کلان‌شهر	۲۴	۸۰
	سایر شهرها	۶	۲۰

که بر اساس داده‌های استخراج‌شده به صورت کد به این سوالات پاسخ دهد. این مرحله کدگذاری باز^{۵۱} نام دارد، کدها بعداً بر اساس تفاوت‌ها و تشابهات به طبقات تقبیل می‌یابند. این طبقات مقوله^{۵۲} نام دارند. مقولات به‌دست‌آمده از مرحلهٔ کدگذاری باز برحسب ویژگی‌ها و ابعادشان با یکدیگر مقایسه و مقولات مشابه با هم ادغام شدند.

۴. یافته‌های پژوهش ۱.۴. ساختار مقالات

زمان: بررسی بازه‌های زمانی انتشار مقالات نشان می‌دهد که از سال ۱۳۹۳ حجم تولید مقالات افزایش چشمگیری داشته است (ت ۲). ۸۴٪ مقالات در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ تولید شده است. بازهٔ زمانی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ با ۴ مقاله تنها ۱۳٪ از تعداد مقالات را شامل می‌شود. لازم به ذکر است که بازهٔ زمانی جامعهٔ آماری تحقیق حاضر تا بهار سال ۱۳۹۸ یعنی زمان آغاز پژوهش بوده که یک مقاله (کد ۲۳) در این تاریخ منتشر شده است.

تخصص نویسندگان: همان‌طور که در «جدول ۱» مشخص شده است، ۸۴٪ مقالات را متخصصان معماری و شهرسازی نگاشته‌اند. دو مقاله (۷٪) در حوزهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و در هریک از حوزه‌های علوم اجتماعی، مدیریت و آموزش

51. Open coding
52. Category

ت ۲ (راست) بازهٔ زمانی انتشار مقالات، تدوین: نگارندگان. جدول ۱ (چپ). تحلیل ویژگی‌های ساختاری، تدوین: نگارندگان.

به مکان) و «تبیین مدل فرایندی» هریک با ۵ مورد، ۱۶٪ مطالعات را در بر دارند؛ البته لازم به توضیح است که برخی از پژوهش‌ها لزوماً در یک دسته قرار نمی‌گیرند و ممکن است به‌طور مثال هم‌زمان هم ارتباط با سایر مفاهیم و هم ارزیابی عوامل در مورد آن صادق باشد. در این مواقع موضوع اصلی ملاک دسته‌بندی قرار گرفته است.

– ارتباط با سایر مفاهیم: بسیاری از پژوهشگران علاقه‌مند هستند که ارتباط میان دلبستگی به مکان و سایر مفاهیم موجود در حوزه روابط انسانی و نیز روابط انسان-مکان را شناسایی کنند. به نظر می‌رسد که این تلاش خوبی در جهت تبیین دقیق ماهیت و جایگاه مفهوم دلبستگی به مکان در میان سایر مفاهیم باشد. کدها و زیرمقوله‌هایی که منجر به تشکیل این مقوله شده است در «جدول ۳» آورده شده است.

– تبیین مدل فرایندی: در بررسی پژوهش‌ها مشخص شد که واژگان متعددی برای اشاره به یک مفهوم واحد به کار رفته است؛ به‌طور مثال «دلبستگی عاطفی» و «بعد عاطفی» که هر دو ناظر به یک مفهوم است. این کدها در دسته‌های بزرگ‌تری با عنوان زیرمقوله دسته‌بندی شده است.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، ۵ عنوان از مقالات با هدف اصلی عرضه مدل فرایندی دلبستگی به مکان انجام شده است

کلان‌شهرهای کشور (تهران، مشهد، شیراز، تبریز، قزوین، رشت، همدان، یزد، و کرمان) و تنها ۲۰٪ مربوط به سایر شهرهای کوچک و متوسط (گرگان، ساری، بندر انزلی، و بجم) است. بیشترین تعداد مقاله، ۸ مورد (۲۶٪)، به تهران اختصاص دارد. این امر خود دلیلی بر کاهش کیفیت فضاهای شهری و گسست پیوندهای انسانی با مکان در کلان‌شهرهاست. تنها در دو مورد از مطالعات به مقایسه دلبستگی افراد در شهرهای مختلف پرداخته‌اند (کد مقاله‌ها ۱۰ و ۲۸). ۳ مقاله فاقد نمونه موردی بوده‌اند.

پیشینه تحقیق: بررسی پیشینه تحقیق یکی از مراحل مقدماتی و درعین حال اساسی در انجام پژوهش‌هاست. پیشینه پژوهش «پلی است که آثار و پژوهش‌های پیشین را به اثر در دست انجام پیوند می‌زند»^{۵۳}. نگارندگان مقالات در ۸ مقاله (۲۶٪) در مطالعه خود پیشینه پژوهش را بررسی کرده‌اند و ۷۴٪ از مقاله‌ها (۲۳ مورد) فاقد پیشینه پژوهشی بوده‌اند.

۲.۴. محتوای مقالات

مقوله‌های اصلی به‌دست‌آمده در این بخش شامل «طبقه‌بندی موضوعی پژوهش، رویکرد نظری پژوهش، و مقیاس پژوهش» است. در ادامه مقوله‌ها و کدهای به‌دست‌آمده ذیل هر طبقه بیان می‌گردد.

۲.۴.۱. طبقه‌بندی موضوعی پژوهش

با بررسی محتوای کامل مقالات مشخص شد که موضوعات مورد توجه در چهار مقوله قابل دسته‌بندی است (جدول ۲). به مقوله «شناسایی و ارزیابی عوامل» که در مورد بررسی عوامل مؤثر بر دلبستگی به مکان افراد است با ۴۸٪ (۱۵ مورد) بیشترین حجم مطالعات اختصاص یافته است. «بررسی پیامدها» با ۲۰٪ (۶ مورد) در رتبه بعدی قرار دارد. «ارتباط با سایر مفاهیم» (به‌طور مثال ارتباط بین دو مفهوم ظرفیت اجتماعی و دلبستگی

۵۳. رحمت‌الله فتاحی و مه‌ری پری‌رخ، «ره‌نموده‌هایی برای نگارش مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی»، ص ۷۸.

جدول ۲ (بالا). طبقه‌بندی موضوعی پژوهش، تدوین: نگارندگان.
جدول ۳ (پایین). ارتباط با سایر مفاهیم، زیرمقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.

مقوله محوری	مقوله فرعی	فراوانی	درصد فراوانی	منابع
طبقه‌بندی موضوعی پژوهش	ارتباط با سایر مفاهیم	۵	۱۶	۱-۱۲-۱۳-۱۴-۲۰
	بررسی پیامدها	۶	۲۰	۴-۱۷-۲۱-۲۳-۲۵-۳۱
	شناسایی و ارزیابی عوامل	۱۵	۴۸	۲-۳-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۵-۱۸-۱۹-۲۲-۲۴-۲۶-۲۷-۳۰
	تبیین مدل فرایندی	۵	۱۶	۵-۶-۲۸-۲۹

مقوله فرعی	زیرمقوله	تعداد	کد (تعداد)	منابع
ارتباط با سایر مفاهیم	بررسی نحوه ارتباط مفاهیم یا دلبستگی به مکان	۵		۱-۱۲-۱۳-۲۰-۱۴

پژوهش‌ها به «حزن و اندوه ناشی از جدایی از مکان» با عنوان یک پیامد منفی اشاره شده است. از پیامدهای مثبت دلبستگی به مکان که در مطالعات مورد توجه بوده است، می‌توان به اثر مثبت دلبستگی به مکان بر «سرمایه اجتماعی»، «رفتارهای حفاظت از محیط زیست»، «وفاداری به مکان»، و... اشاره کرد (جدول ۴).

۲.۲.۴. مقیاس پژوهش

در مورد مقیاس پژوهش‌های انجام گرفته شاهد سطوح مختلفی از مکان‌ها هستیم. مقوله‌های فرعی «خانه»، «محل»، «شهر»، و «مکان‌های عمومی» در این مقوله قرار دارند. به مقیاس «محل» بیشترین فراوانی اختصاص دارد. «مکان‌های عمومی» و «آپارتمان» به ترتیب با ۸ و ۵ مورد در مرتبه بعدی قرار دارند. مقیاس «خانه» تنها یک مورد به کار رفته است (جدول ۷).

در پژوهش‌های سه مقاله مقیاس شهر مد نظر بوده‌اند. از این میان یک مورد به شهر تبریز (کد مقاله ۱۹)، یک مورد به

(با کدهای ۵-۶-۱۶-۲۸-۲۹). اما در سایر مقالات نیز از یکی از انواع مدل‌های موجود دلبستگی به مکان استفاده شده است. از این رو کدگذاری در مورد همه مقاله‌هایی که در آنها به یکی از ابعاد دلبستگی به مکان اشاره شده، انجام گرفته است. بررسی‌ها نشان داد بعد وابستگی به مکان با ۱۷ مورد بیشترین فراوانی را دارد. بعد از آن بعد هویت مکان با ۱۴ مورد و هریک از ابعاد دلبستگی عاطفی و دلبستگی اجتماعی به ترتیب با ۱۲ و ۹ مورد در رتبه‌های بعدی قرار دارند (جدول ۴).

- شناسایی و ارزیابی عوامل: از دسته‌بندی کدهای استخراجی از تحلیل پژوهش‌ها، سه زیرمقوله «عوامل محیطی»، «عوامل اجتماعی»، و «ویژگی‌های فردی» ظاهر شده است. «عوامل محیطی» بیشترین فراوانی (۱۸ مورد) را در بین سه عامل دارد (جدول ۵).

- پیامد دلبستگی به مکان: طبق بررسی‌ها، در اکثر مطالعات پیامدهای مثبت دلبستگی به مکان در نظر بوده‌اند. در دو مورد از

مقوله فرعی	زیرمقوله	فراوانی	کد (تعداد)	منابع
تبیین مدل فرایندی	هویت مکان	۱۷	هویت مکان (۹)، بعد شناختی (۵)، بعد معنایی (۳)	۳۰-۲۸-۲۷-۲۶-۲۳-۲۲-۲۰-۱۹-۱۵-۱۴-۱۳-۸-۷-۴-۳-۲-۱
	وابستگی به مکان	۱۷	وابستگی مکانی (۹)، دلبستگی عملکردی (۲)، بعد رفتاری (۲)، بعد عملکردی (۴)	۲۸-۲۶-۲۳-۲۲-۲۰-۱۵-۱۴-۱۳-۸-۴-۱
	دلبستگی عاطفی	۱۲	دلبستگی عاطفی (۴)، بعد عاطفی (۵)، بعد احساسی (۳)	۳۱-۳۰-۲۷-۲۶-۲۳-۱۹-۸-۷-۴-۳-۲-۱
	دلبستگی اجتماعی	۹	دلبستگی اجتماعی (۲)، پیوندهای اجتماعی (۷)	۳۰-۲۸-۲۶-۲۳-۲۰-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲

مقوله فرعی	زیرمقوله	فراوانی	کد (تعداد)	منابع
شناسایی و ارزیابی عوامل	عوامل محیطی	۲۰	دید و منظر (۱)، نوع سازمان‌دهی فضایی عملکردی (۱)، تسهیلات و امکانات رفاهی (۱)، دسترسی به امکانات (۱)، کیفیت فضاهای داخلی (۱)، نوع دسترسی (۱)، خرداقلیم (۱)، آسایش و آرامش (۱)، خاطره‌انگیزی (۱)، تأمین نیازهای روزانه (۱)، تأمین نیازهای زیست‌محیطی (۱)، امکان فضایی برای مکث (۱)، هویت‌مندی فضا (۱)، کیفیت فضایی (۱)، معماری (۱)، موقعیت استقرار شاخص‌های تقارن (۱)، هندسه (۱)، سلسله‌مراتب (۱)، محور (۱)، ریتم (۱)، همذات‌پنداری با مکان (۱)	۱۱-۹-۳ ۲۴-۲۲-۱۸ ۳۰-۲۷
	عوامل اجتماعی	۱۰	خلوت (۱)، ظرفیت اجتماعی (۱)، اعتماد اجتماعی (۱)، مشارکت اجتماعی (۱)، احساس امنیت (۱)، تعاملات اجتماعی (۱)، پیوندهای اجتماعی (۱)، رضایتمندی (۱)، مشارکت (۱)، نیل به اهداف (۱)	۸-۷-۳ ۱۵-۹
	ویژگی‌های فردی	۱۲	جنس (۱)، تحصیلات (۱)، نوع مالکیت (۱)، وضعیت تأهل (۱)، شغل (۱)، درآمد (۱)، وضعیت مسکن (۱)، مدت سکونت (۱)، شیوه جابه‌جایی (۱)، میزان پیاده‌روی (۱)، وضعیت تحرک ساکنان (۱)، وضعیت اجتماعی-اقتصادی (۱)	۷-۳-۲ ۱۱-۱۰-۸ ۲۴-۱۹

جدول ۴ (بالا). مقوله تبیین مدل فرایندی، زیرمقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.
جدول ۵ (پایین). مقوله شناسایی و ارزیابی عوامل، زیرمقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.

مقوله فرعی	زیرمقوله	فراوانی	کد (تعداد)	منابع
بررسی پیامدها	پیامدهای مثبت	۸	تمایل به حفظ نزدیکی به مکان (۱)، انتخاب مکان‌های مشابه (۱)، حمایت اجتماعی مکان (۱)، حفاظت از محیط زیست (۱)، وفاداری به مکان (۱)، میل به پیاده‌روی (۱)، تصویر ذهنی (۱)، سرمایه اجتماعی (۱)	۳۱-۲۹-۲۸-۲۵-۲۳-۲۱-۱۷
	پیامدهای منفی	۲	حزن و اندوه ناشی از جدایی از مکان (۲)	۲۹-۲۸

۳.۲.۴. محور اصلی پژوهش

منظور از محور پژوهش جهت‌گیری کلی آن نسبت به پدیده دل‌بستگی به مکان است. سه مقوله فرعی «انسان‌محور»، «مکان‌محور»، و «فرایندمحور» محورهای اصلی پژوهش‌های مورد بررسی را تشکیل می‌دهند. به مقوله «انسان‌محور» بیشترین حجم مطالعات (۲۰ مورد) اختصاص یافته است. پس از آن مقوله «مکان‌محور» و مقوله «فرایندمحور» به ترتیب با ۶ و ۵ مورد قرار دارند (جدول ۹).

انسان‌محور: آن دسته از مطالعات که به مقایسه میزان یا نوع دل‌بستگی افراد اختصاص دارند (کد مقاله ۲۰)، مقاله‌های شامل بررسی‌های با هدف تعیین روابط همبستگی با دل‌بستگی به مکان (کد مقاله‌های ۱۲-۱۳-۱۴-۳۱)، مطالعات در مورد عوامل اجتماعی و عوامل فردی (کد مقاله‌های ۶-۸)، تأثیر جابه‌جایی یا تغییر محل زندگی بر دل‌بستگی و هویت افراد (کد مقاله‌های ۲۸-۲۹) مواردی هستند که بر بعد انسان در آنها تأکید شده است. خدایی و همکارانش در سلسله مقالات خود در مورد دل‌بستگی به مکان نوجوانان تأثیر عوامل مختلفی از جمله امنیت اجتماعی، ظرفیت اجتماعی، ظرفیت مکانی، و مشارکت

مقوله محوری	مقوله فرعی	فراوانی	درصد فراوانی
مقیاس پژوهش	شهر	۴	۱۳
	محله	۱۳	۴۲
	خانه	۱	۳
	مکان‌های عمومی	۱۳	۴۲

شهر بندرانزلی (کد مقاله ۳۱) و یک مورد به دو شهر تهران و ساری (کد مقاله ۱۰) پرداخته‌اند. کدهای استخراج‌شده در این بخش شامل «کلان‌شهر» و «شهر متوسط» است و ذیل مقوله شهر قرار می‌گیرد.

مقوله «محله» با فراوانی ۱۳ مورد یکی از پرتعدادترین مقوله‌ها در طبقه مقیاس پژوهش است. کدهای «محله سنتی» و «محله مسکونی» ذیل مقوله «محله» قرار دارند.

مقوله «مکان‌های عمومی» از دیگر زمره مقوله‌های با فراوانی بالا در این طبقه است. کدهای استخراجی در این بخش شامل «بازار، میدان، خیابان، تالاب، رستوران، فضای باز بین مجتمع‌های مسکونی، و دانشگاه و خوابگاه دانشجویی» است (جدول ۸).

مقوله محوری	مقوله فرعی	فراوانی	کد (تعداد)	منابع
مقیاس پژوهش	خانه	۱	خانه (۱)	۱۰
	محله	۱۳	محله سنتی (۲)، محله مسکونی (۸)، محله نوسازی شده (۳)	۲-۳-۷-۱۰-۱۳-۱۴-۱۵-۱۹-۲۰-۲۱-۲۵-۲۸-۲۹
	شهر	۴	کلان‌شهر (۲)، شهر متوسط (۲)	۱۰-۱۹-۳۱
	مکان‌های عمومی	۱۳	بازار (۱)، میدان (۱)، خیابان (۲)، تالاب (۱)، رستوران (۱)، فضای باز بین مجتمع‌های مسکونی (۳)، دانشگاه (۲)، خوابگاه دانشجویی (۲)	۱-۴-۵-۶-۸-۹-۱۱-۱۲-۱۶-۱۷-۱۸-۲۲-۲۳-۲۴-۲۶-۲۷-۳۰-۳۱

جدول ۶ (بالا). مقوله بررسی پیامدها، زیرمقوله و کدها، تدوین: نگارندگان.

جدول ۷ (میان). مقوله مقیاس پژوهش، زیرمقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.

جدول ۸ (پایین). طبقه مقیاس پژوهش، مقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.

شود. نتایج پژوهش حاکی از آن است که علی‌رغم اهمیت و محوریت مفهوم دلبستگی به مکان در میان مفاهیم مرتبط با مکان، آن‌چنان‌که باید توجه پژوهشگران این حوزه را در ایران جلب نکرده است. ۵۵٪ (۱۷ مورد) از کل مقالات مستخرج از رساله و پایان‌نامه است؛ این نشان می‌دهد اقبال دانشجویان به این مفهوم بیش از سایر پژوهشگران است. از آنجا که مفهوم دلبستگی به مکان در ادبیات جهانی از حوزه روان‌شناسی محیطی و جغرافیای انسانی وارد سایر حوزه‌ها شده است، جای خالی متخصصان این حوزه‌ها کاملاً مشهود است. برای دستیابی به نظریه دلبستگی به مکان، که علی‌رغم سال‌ها تحقیق و پژوهش هنوز حاصل نشده است، می‌توان از نظریه‌های مطرح در روان‌شناسی محیطی و روان‌شناسی اجتماعی و جغرافیای انسانی بهره برد. به‌طور مثال اسکنل و گیفورد^{۵۴} که از حوزه روان‌شناسی محیطی به مفهوم دلبستگی پرداخته‌اند، توانسته‌اند با استفاده از روان‌شناسی شناختی و مفهوم دلبستگی در روان‌شناسی، چارچوبی سه‌وجهی عرضه کنند که در اکثر مقالات بررسی‌شده مورد استناد بوده است. در باب پیشینه پژوهشی، متأسفانه ۷۴٪ (۲۳ مورد) از مقالات فاقد پیشینه پژوهشی هستند. از این‌رو، و باز متأسفانه،

را بر دلبستگی به مکان بررسی کرده‌اند (کدهای ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۰). از میان گروه‌های سنی مختلف افراد، در یک مقاله (کد مقاله ۲) به مطالعه دلبستگی به مکان کودکان پرداخته شده است (جدول ۱۰).

مکان‌محور: آن دسته از مطالعات که به خصوصیات مکان‌ها شامل کالبد، عملکرد، و مهم‌تر معنای مکان‌ها اختصاص دارند (کد مقاله ۳۰) و آنها که در مورد سنجش تأثیر مقیاس مکان بر دلبستگی هستند (کد مقاله ۱۰) در دسته «مکان‌محور» قرار دارند (جدول ۱۰).

فرایندمحور: آن دسته از مطالعات که به آشنایی با سازوکارهای ذهن انسان به تعریف مراحل و فرایندهای دلبستگی به مکان اختصاص یافته‌اند (کد مقاله ۶)، یا به کمک‌گیری روش‌های کیفی و تفسیری فرایندهای دلبستگی به مکان در آنها بررسی شده است (کد مقاله ۲۸-۲۹) در این دسته قرار دارند (جدول ۱۰).

۵. تحلیل و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سعی شده تا با فرامطالعه پژوهش‌های دلبستگی به مکان در ایران، تصویر روشن و جامعی از روند تحقیقات صورت‌گرفته در این حوزه در کشور فراهم آورده

۵۴. نک:

L. Scannell & R. Gifford, "Defining Place Attachment a Tripartite Organizing Framework".

جدول ۹ (بالا). محور اصلی پژوهش، تدوین: نگارندگان. جدول ۱۰ (پایین). طبقه محور اصلی پژوهش، مقوله‌ها و کدها، تدوین: نگارندگان.

مقوله محوری	مقوله فرعی	فراوانی	درصد فراوانی	منابع
محور اصلی پژوهش	انسان‌محور	۲۰	۶۵	۳۱-۲۶-۲۵-۲۳-۲۱-۲۰-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۴-۳-۲-۱
	مکان‌محور	۶	۱۹	۳۰-۲۷-۲۴-۲۲-۱۹-۱۸
	فرایندمحور	۵	۱۶	۲۹-۲۸-۱۶-۶-۵

مقوله محوری	مقوله فرعی	کد	منابع
محور اصلی پژوهش	انسان‌محور	تعیین روابط همبستگی با دلبستگی به مکان، عوامل اجتماعی، عوامل فردی، تغییر محل زندگی بر دلبستگی	۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۴-۳-۲-۱ ۳۱-۲۶-۲۵-۲۳-۲۱-۲۰-۱۷-۱۵
	مکان‌محور	بررسی خصوصیات کالبدی مکان، بررسی خصوصیات عملکردی مکان، بررسی معنای مکان، مقیاس مکان	۳۰-۲۷-۲۴-۲۲-۱۹-۱۸-۱۰
	فرایندمحور	بررسی فرایند مفهوم‌سازی، بررسی تصاویر ذهنی، بررسی ادراک محیطی، مصاحبه عمیق کیفی، بررسی فرایندهای دلبستگی افراد به روش کیفی	۲۹-۲۸-۱۶-۶-۵

کیفیات محیطی، که شامل طیفی وسیع و موضوع کار اصلی طراحی شهری است، می‌تواند به خلق فضاهایی منجر شود که کاربران فضاها به آن دل بستگی یابند.

در مورد پیامدهای دل بستگی به مکان، مطالعات کمی شده است. اثرات مثبت و منفی دل بستگی به مکان‌ها در حوزه‌های مختلف برنامه‌ریزی و طراحی فضاها اهمیت بسیار دارد و نیازمند توجه محققان است. به‌طور مثال در حوزه بافت فرسوده می‌توان با ارتقای دل بستگی ساکنان، برنامه‌های نوسازی و بازسازی را با کیفیت و سرعت بیشتری پیگیری کرد. از پیامدهای منفی دل بستگی به مکان هم نباید غافل ماند. بسیاری از برنامه‌های نوسازی محلات قدیمی که دارای معضلات دسترسی و ترافیکی هستند، به دلیل دل بستگی شدید ساکنان و ممانعت از ایجاد تغییرات، معطل می‌ماند.

مقاله‌هایی با هدف بررسی تأثیر متقابل مفاهیم دیگری همچون سرمایه اجتماعی، حس مکان، نوستالژی، و... پژوهش‌های مناسبی هستند که می‌توانند منجر به شناسایی ابعاد جدیدی از دل بستگی به مکان و یا عوامل اثرگذار تازه‌ای، که تا به حال پنهان مانده، شوند.

علی‌رغم گذشت چند دهه از توجه به مفهوم دل بستگی به مکان، هنوز صاحب‌نظران حتی بر سر نام‌گذاری ابعاد آن اتفاق نظر ندارند. نتایج این پژوهش نشان داد محققان ایرانی با استناد به منابع کلاسیک لاتین، این تکرر آرا را نشر داده‌اند. به‌طور مثال در خصوص بُعد وابستگی مکانی، اصطلاحات مختلفی چون دل بستگی عملکردی و بعد عملکردی با تعریف و کارکرد یکسان در پژوهش‌ها به کار رفته است. اتفاق نظر در خصوص ماهیت دل بستگی به مکان (به‌منزله یک مفهوم مستقل و یا زیرمجموعه یک مفهوم بزرگ‌تر)، ابعاد دل بستگی (دو، سه، و یا چندبعدی)، و نیز نام‌گذاری ابعاد آن، به‌منظور پیشرفت مفهوم و حرکت به سمت نظریه دل بستگی به مکان ضروری است. تعداد اندکی از مقالات با هدف تبیین مدل فرایند دل بستگی

پژوهش‌ها فاقد ارتباط و انسجام با تحقیقات قبلی و چه‌بسا تکرار مطالب قبلی بوده‌اند. تا زمانی که تحقیقات پیوسته مناسبی با پژوهش‌های قبل نداشته باشند، هر مقاله همچون جزیره تنهایی خواهد بود که سهمی در شکل‌گیری دانش جامع و تصویر یکپارچه از مفهوم دل بستگی به مکان نخواهد داشت.

در خصوص مبانی نظری پژوهش، در اکثر مقالات به مطالعات کلاسیک همچون آثار رلف^{۵۵}، توآن^{۵۶}، لو و آلمن اشاره شده و کمتر حجم عظیم مطالعات تجربی انجام‌شده در دهه‌های اخیر مورد نظر بوده‌اند. متأسفانه جز معدودی از مقالات، بیشتر پژوهش‌ها در این بخش یا تکرار مبانی از سایر مقالات و یا سایر کارهای پژوهشی خود نویسندگان هستند، و عملاً پیشرفت قابل‌ملاحظه‌ای را در این خصوص شاهد نبوده‌ایم. در مواردی که محقق در تلاش بوده مفاهیم دیگری را با دل بستگی به مکان پیوند بزند، به‌طور مثال در پیوند پیاده‌روی و حس دل بستگی به مکان، به اندازه کافی به مبانی نظری در خصوص نحوه رابطه این دو مفهوم پرداخته نشده است.

در خصوص طبقه‌بندی موضوعی پژوهش‌ها، مقالات دل بستگی به مکان در چهار دسته موضوعی «شناسایی و ارزیابی عوامل»، «ارزیابی پیامدها»، «ارزیابی تأثیر سایر مفاهیم»، و «تبیین مدل فرایندی» قرار می‌گیرند. بیشترین تأکید در مقاله‌ها بر موضوعات مرتبط با شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر دل بستگی به مکان است (جدول ۱۱).

عوامل فردی نظیر سن، جنس، تحصیلات، و مدت سکونت بارها در پژوهش‌ها مبنای ارزیابی بوده و به مرز تکرار رسیده است. با توجه به گستردگی و اهمیت ویژگی‌های محیطی مکان به‌منزله یکی از دو عنصر اساسی در پیوند انسان-مکان، این بخش نیازمند توجه بیشتر و دقیق‌تر پژوهشگران است. پرداختن به کیفیات کالبدی مکان شامل خوانایی، نفوذپذیری، تابین، سرزندگی، مصالح موجود در فضا، سبک معماری فضاها، و سایر

مقاله پیش رو شناسایی مکانیزم‌های دل‌بستگی افراد به خانه می‌تواند راهکارهایی در اختیار طراحان و برنامه‌ریزان شهری قرار دهد تا با طراحی و بازطراحی محلات شهری دل‌بستگی افراد به محلات افزایش یابد. در نتایج همه پژوهش‌هایی که با هدف ارزیابی میزان دل‌بستگی به سه مقیاس خانه، محله، و شهر انجام پذیرفته‌اند، بر دل‌بستگی افراد به خانه و شهر بیش از محله تأکید شده است. این مهم نیازمند توجه محققان به‌منظور شناسایی چرایی این مسئله و عرضه راهکاری در جهت ارتقای دل‌بستگی افراد به محله‌های شهری است (ت ۳).

در خصوص مقیاس شهر، یکی از نمونه‌های خوب پژوهشی است که دل‌بستگی افراد در شهر با دو مقیاس متفاوت

به مکان نگاشته شده‌اند. اهمیت فرایند دل‌بستگی به مکان از آن حیث است که تا ندانیم افراد طی چه فرایندهایی به مکان دل‌بسته می‌شوند، نمی‌توانیم مکان‌هایی بسازیم که افراد به آن دل‌بسته شوند.

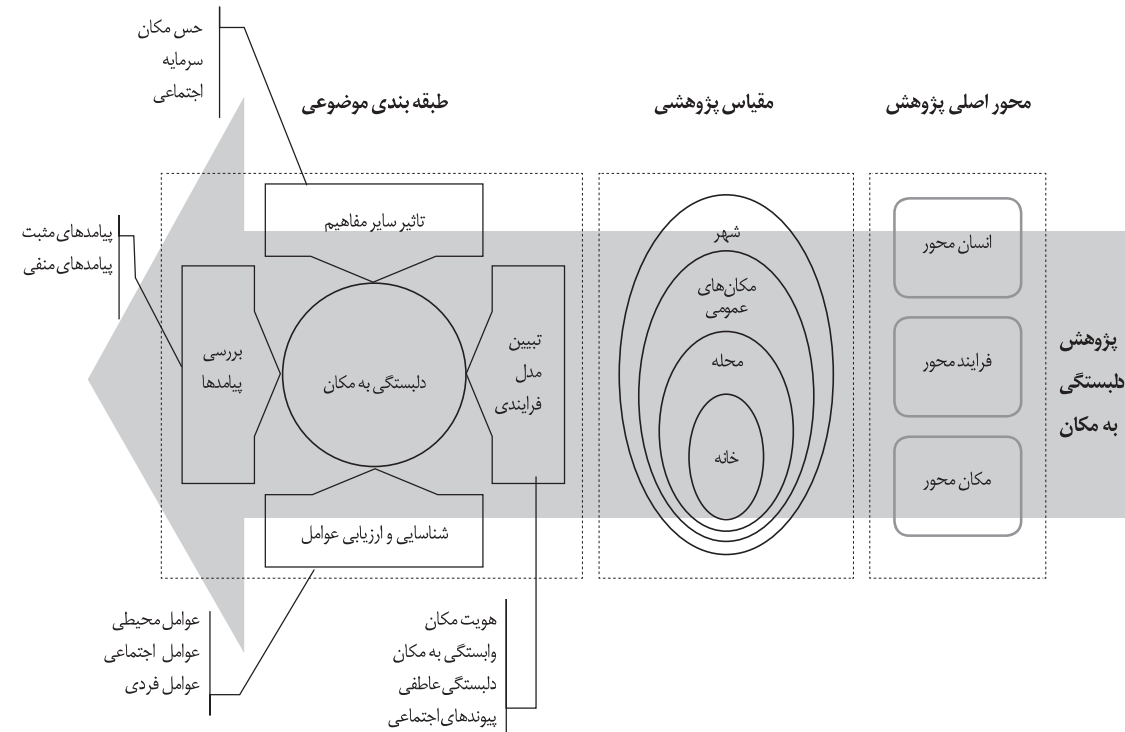
در خصوص مقیاس پژوهش‌ها، شاهد چهار سطح «خانه»، «محله»، «شهر»، و «مکان‌های عمومی» هستیم. خانه، اولین و مهم‌ترین مکان در دایره دل‌بستگی‌های مکانی افراد، تنها در یکی از مقالات و در مقام مقایسه با دو سطح محله و شهر مورد توجه بوده است. خلا پژوهش‌هایی با هدف شناسایی عوامل مؤثر و فرایندهایی که طی آن افراد به مکان خانه دل‌بسته می‌شوند، در بین پژوهش‌های داخلی محسوس است. به نظر نگارندگان

جدول ۱۱. مقوله‌های محوری، مقوله‌های فرعی و کدهای استخراجی از داده‌ها، تدوین: نگارندگان.

مقوله محوری	مقوله فرعی	زیرمقوله	منابع
مقیاس پژوهش	ارتباط یا سایر مفاهیم	بررسی نحوه ارتباط مفاهیم با دل‌بستگی به مکان	۲۰-۱۴-۱۳-۱۲-۱
		بررسی پیامدها	۳۱-۲۹-۲۸-۲۵-۲۳-۲۱-۱۷
	طبقه‌بندی موضوعی پژوهش	شناسایی و ارزیابی عوامل	پیامدهای مثبت
پیامدهای منفی			۳۰-۲۷-۲۴-۲۲-۱۸-۱۱-۹-۳
عوامل محیطی			۱۵-۹-۸-۷-۳
تیین مدل فرایندی		عوامل اجتماعی	۲۴-۱۹-۱۱-۱۰-۸-۷-۳-۲
		ویژگی‌های فردی	۳۰-۲۸-۲۷-۲۶-۲۳-۲۲-۲۰-۱۹-۱۵-۱۴-۱۳-۸-۷-۴-۳-۲-۱
		هویت مکان	۲۸-۲۶-۲۳-۲۲-۲۰-۱۵-۱۴-۱۳-۸-۴-۱
مقیاس پژوهش	خانه	دل‌بستگی عاطفی	۳۱-۳۰-۲۷-۲۶-۲۲-۱۹-۸-۷-۴-۳-۲-۱
		دل‌بستگی اجتماعی	۳۰-۲۸-۲۶-۲۳-۲۰-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲
		خانه	۱۰
	محله	محله سنتی، محله مسکونی، محله نوسازی‌شده	۲۹-۲۸-۲۵-۲۱-۲۰-۱۹-۱۵-۱۴-۱۳-۱۰-۷-۳-۲
		کلان‌شهر، شهر متوسط	۳۱-۱۹-۱۰
		مکان‌های عمومی	بازار، میدان، خیابان، تالاب، رستوران، فضای باز بین مجتمع‌های مسکونی، دانشگاه، خوابگاه دانشجویی
محور اصلی پژوهش	انسان‌محور	تعیین روابط همبستگی با دل‌بستگی به مکان، عوامل اجتماعی، عوامل فردی، تغییر محل زندگی بر دل‌بستگی	۳۱-۲۶-۲۵-۲۳-۲۱-۲۰-۱۷-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۴-۳-۲-۱
	مکان‌محور	بررسی خصوصیات کالبدی مکان، بررسی خصوصیات عملکردی مکان، بررسی معنای مکان، مقیاس مکان	۳۰-۲۷-۲۴-۲۲-۱۹-۱۸-۱۰
	فرایندمحور	بررسی فرایند مفهوم‌سازی، بررسی تصاویر ذهنی، بررسی ادراک محیطی، مصاحبه عمیق کیفی، بررسی فرایندهای دل‌بستگی افراد به روش کیفی	۲۹-۲۸-۱۶-۶-۵

پژوهش‌های آتی مورد توجه باشند. محور اصلی پژوهش‌ها در سه مقوله «انسان‌محور»، «مکان‌محور» و «فرایندمحور» دسته‌بندی شده است. انسان در جایگاه فاعل دلبستگی، مکان به‌منزلهٔ مفعول دلبستگی، و فرایند به‌مثابهٔ رابط بین این دو، سه وجه دلبستگی به مکان را تشکیل می‌دهند. با بررسی تحلیلی که در مورد پژوهش‌های منتخب صورت گرفت، مشخص شد اکثر مقالات حول محور انسان نوشته شده‌اند. محور اصلی مطالعات دلبستگی به مکان، که می‌تواند نتایج پژوهش‌ها را از سطح نظر به سطح عمل برساند، تحقیق پیرامون بعد مکان دلبستگی است. برای ساختن فضاهایی که مردم به آنها دلبسته شوند، باید دید چه مکان‌هایی با چه ویژگی‌های معماری و شهرسازی دارای پتانسیل دلبستگی هستند. برای این کار باید از سطح ویژگی‌ها

(کلان‌شهر و شهر متوسط) در آن بررسی شده است (کد مقاله ۱۰). یکی از معضلات طراحی شهری در ایران این است که همواره نتایج تحقیقاتی که در کلان‌شهرها انجام می‌گیرد را به شهرهای متوسط و کوچک تعمیم می‌دهیم. این در حالی است که بسیاری از فرایندهای حاکم بر روابط انسان-مکان در کلان‌شهرها متفاوت از دیگر شهرهاست. فضاهای عمومی شهری مهم‌ترین فضاهای شهری هستند و از دید محققین دور نمانده‌اند و در ۱۳ مورد از مقالات بررسی‌شده مورد توجه بوده است. فضاهایی نظیر بازار، میدان، خیابان، فضاهای باز بین واحدهای همسایگی، تالاب، و... از جمله فضاهای عمومی هستند که در پژوهش‌ها بررسی شده‌اند. مساجد و فضاهای مذهبی، فضاهای بازی کودکان، و مسیرهای پیاده (مانند بلوارهای پیاده) از دیگر فضاهایی هستند که می‌توانند در

ت ۳. نمایی از وضعیت مطالعات دلبستگی به مکان در ایران؛ تدوین: نگارندگان.

مختلفی از موضوع که به آن پرداخته را می‌داند، بنابراین با معرفی آن به خواننده کمک می‌کند تا پژوهش‌های دیگری در ادامه پژوهش او شکل گیرد و فهم عمیق‌تری از موضوع پدید آید.

در تحقیق حاضر صرفاً مقالات فارسی چاپ‌شده در نشریات علمی- پژوهشی، که معیارهای ورود به تحقیق را دارا بودند، بررسی شده‌اند. منابع دیگری شامل پایان‌نامه، رساله، و مقالات علمی- ترویجی در این پژوهش وارد نشده‌اند. با بررسی تحلیلی این منابع می‌توان تصویر کامل‌تری از دانش دلبستگی به مکان در ایران عرضه کرد. در پژوهش‌های آتی می‌توان با استفاده از نتایج این تحقیق و مقابله آن با پژوهش‌های مروری^{۵۷} لاتین، وضعیت دانش دلبستگی به مکان در ایران را با وضعیت جهانی مقایسه کرد. در این پژوهش از روش کیفی در بخش تحلیل محتوایی استفاده شد، به همین منظور روش‌ها و یافته‌های تحقیقات کمی تحلیل نشده است. انجام فراتحلیل کمی به‌منظور تکمیل این مطالعه پیشنهاد می‌گردد.

و کیفیات سطحی عبور کرد و به‌مثابه یک ساختار به ابعاد تئوریک آن پرداخت. مکان‌های مختلفی اعم از محیط‌های طبیعی و مصنوع، محیط‌های بسته و باز، مقیاس‌های مختلف فضاها شامل پارک‌های محلی و پارک‌های منطقه‌ای، همه مثال‌هایی از انواع مکان‌هایی هستند که جا دارد محققین به آنها توجه کنند. همچنین بخش کمتر پرداخته‌شده یعنی فرایند دلبستگی نیز باید بیش از پیش مورد توجه پژوهشگران قرار بگیرد. باید بدانیم از طریق چه فرایندی مردم به مکان‌ها معنا الصاق می‌کنند و به این مکان‌های معنادار دلبسته می‌شوند. اهمیت شناخت فرایند دلبستگی ناشی از تأثیر آن در ساخت تئوری دلبستگی به مکان است؛ چیزی که، علی‌رغم سال‌ها تحقیق و بررسی در این زمینه، هنوز تبیین نشده است. در این خصوص، بهره‌گیری از سایر علوم مرتبط، همچون روان‌شناسی شناختی، می‌تواند راه‌گشا باشد.

مسئله دیگر، فقدان عرضه پیشنهاد برای تحقیقات آینده است. محقق بهتر از هر کسی شکاف تحقیق خود و جنبه‌های

57. review article

منابع و مآخذ

- استراوس، آنسلم و جولیت کرین. *مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای*. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی، ۱۳۹۴.
- پیران‌نژاد، علی. «فرامطالعه‌ای بر پژوهش‌های دولت الکترونیک در ایران». در *فصلنامه علوم مدیریت ایران*، ش ۴۳ (پاییز ۱۳۹۵)، ص ۱۱۳-۱۳۴.
- داداش‌پور، هاشم و نینا الوندی‌پور. «عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران: فرامطالعه چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود». در *نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، ش ۶۷ (۱۳۹۵)، ص ۶۷-۸۰.
- رفیعیان، مجتبی و زینب عادل. «فراتحلیل رویکردهای نظری حاکم بر مفهوم "حس دلبستگی مکان" با تأکید بر مطالعات ایران»، در *باغ نظر، study*. In *Journal of Science Education and Technology*, No. 21 (2012), pp. 730-741.
- Bonaiuto, Marino & Ferdinando Fornara & Mirilia Bonnes. "Indexes of Perceived Residential Environment Quality and Neighborhood Attachment in Urban Environments: A Confirmation Study on the City of Rome". In *Landscape and*
- (تابستان ۱۳۹۸).
- عبداللهی، عبدالله و محمد جوان. *درآمدی بر فلسفه علم و پژوهش در علوم انسانی*. تهران: چاپار، ۱۳۸۹.
- فتاحی، رحمت‌الله و مهری پری‌رخ. «رهنمودهایی برای نگارش مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی». در *علوم انسانی الزهرا*، ش ۲۸ (زمستان ۱۳۷۷)، ص ۶۲-۸۲.
- قلعه‌نویی، محمود و بهادر زمانی و سپیده پیمانفر. «فراتحلیل مطالعات دلبستگی به مکان». در *مدیریت شهری*، ش ۴۸ (پاییز ۱۳۹۶)، ص ۸۷-۹۸.
- Anthony, David R. & Daniel F Gucciardi & Sandy Gordon. "A Meta-study of Qualitative Research on Mental Toughness Development". In *International Review of Sport and Exercise Psychology*, No.1(2016), pp. 160-190.
- Banning, James & James E. Folkstad. "STEM Education Related Dissertation Abstracts: A Bounded Qualitative Meta-

Urban Planning, No. 65 (2002), pp. 41-52.

Giuliani, Maria Vittoria. "Theory of Attachment and Place Attachment". In *Psychological Theories for Environmental Issues*, by M. Bonnes & T. Lee & M. Bonaiuto, Aldershot: Ashgate, 2003, pp. 137-170.

Hernández, Bernardo & M. Carmen Hidalgo & Cristina Ruiz. "Theoretical and Methodological Aspects of Research on Place Attachment". In *Place Attachment*, By L.C. Manzo & P. Devine-Wright, London: Routledge, 2020.

Hidalgo, M. Carmen & Bernardo Hernandez. "Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 21(2001), pp. 273-281.

Holt, Nicholas L., et al. "A Grounded Theory of Positive Youth Development through Sport Based on Results from a Qualitative Meta-study". In *International Review of Sport and Exercise Psychology*, No. 1 (2017), pp. 1-49.

Kyle, Gerard & Alan Graefe & Robert Manning. "Testing the Dimensionality of Place Attachment in Recreational Settings". In *Environment and Behavior*, No. 37 (2005), pp. 153-177.

Lalli, Marco. "Urban-related Identity: Theory, Measurement, and Empirical Findings". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 12 (1992), pp. 285-303.

Lewicka, Maria. "Place Attachment: How far Have We Come in the Last 40 Years?". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 3 (2011), pp. 207-230.

_____. "What Makes Neighborhood Different from Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 30 (2010), pp. 35-51.

Low, Setha M. & Irwin Altman. "Place Attachment: A Conceptual Inquiry". In *Place Attachment*, by Irwin Altman & Setha M. Low, New York: Plenum, 1992, pp. 1-12.

Mendoza, Cristobal & Ricard Moren-Alegret. "Exploring Methods and Techniques for the Analysis of Senses of Place and Migration". In *Progress in Human Geography*, Vol. 37, No. 6 (2012), pp. 762-785.

Najafi, Mina & Mustafa M.S. Kamal. "The Concept of Place Attachment in Environmental Psychology". In *Elixir Sustain. Arc*, No. 45 (2012), pp. 7637-7641.

Paterson, Barbara L. & Claire-Jehanne Dubouloz & Brenda Ashe & Judy King & Mirela Moldoveanu. "Conducting Qualitative Metasynthesis Research: Insights from a Metasynthesis Project". In *The International Journal of Qualitative Methods*, No. 3 (2009), pp. 22-33.

Paterson, Barbara L. & Sally E. Thorne & Connie Canam & Carol Jillings. "Meta-Study of Qualitative Health Research: A Practical Guide to Meta-Analysis and Meta-Synthesis". Sage: California, 2001.

Patterson, Michael E. & Daniel R. Williams. "Maintaining Research Traditions on Place: Diversity of Thought and Scientific Progress". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 25 (2005), pp. 361-380.

Scannell, Leila & Robert Gifford. "Defining Place Attachment a Tripartite Organizing Framework". In *Journal of Environmental Psychology*, No. 30 (2010), pp. 1-10.

Williams, R.D. & E.M. Patterson & W.J. Roggenbuck. "Beyond the Community Metaphor: Examining Emotional and Symbolic Attachment to Place". In *Leisure Sciences*, No. 14 (1992), pp. 29-46.

کد	منابع
۱	اکبری، محسن و مصطفی ابراهیم‌پور ازبری و مریم اقدامی تطفی. «بررسی تأثیر نوستالژی درک‌شده بر دلبستگی به مکان». در مطالعات مدیریت گردشگری، ش ۴۴ (دی ۱۳۹۷)، ص ۱۷۱-۱۹۰.
۲	امیرکافی، مهدی و شکوفه فتحی. «بررسی عوامل مؤثر بر دلبستگی به محله مسکونی؛ نمونه موردی: شهر کرمان». در مطالعات اجتماعی ایران، ش ۱۳ (بهار ۱۳۹۰)، ص ۵-۴۱.
۳	آزادی، مصطفی و ملیحه تقی‌پور و صدیقه نسیمی. «بررسی دلبستگی به مکان در میان کودکان؛ نمونه موردی: محله بازارچه قصردشت شیراز». در معماری و شهرسازی ایران، ش ۱۳ (بهار و تابستان ۱۳۹۶)، ص ۱۶۵-۱۷۹.
۴	پژوهان‌فر، مهدیه و الهام آخوندی و مازیار مزیدی. «نقش دلبستگی به مکان بر تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله». در اکوبیولوژی تالاب، ش ۳۳ (پاییز ۱۳۹۶)، ص ۴۳-۵۴.
۵	پورجعفر، محمدرضا و محمدسعید ایزدی و سمانه خبیری. «دلبستگی مکانی؛ بازشناسی مفهوم، اصول و معیارها». در هویت شهر، ش ۲۴ (۱۳۹۴)، ص ۴۳-۶۴.
۶	پیربابایی، محمدتقی و مینو قره‌بگلو و زهرا علی‌نام. «بررسی تأثیر عوامل فردی در مطالعه فرایندمحور دلبستگی به مکان با رویکرد روان‌شناسی شناختی؛ موردپژوهی: محله قره باغی‌ها در تبریز». در هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۲۱، ش ۲ (تابستان ۱۳۹۵)، ص ۵۵-۶۸.
۷	پیربابایی، محمدتقی و مینو قره‌بگلو و زهرا علی‌نام. «بررسی فرایند دلبستگی به مکان در مطالعات شهری با رویکرد روان‌شناسی شناختی». در تازه‌های علوم شناختی، ش ۶۵ (بهار ۱۳۹۴)، ص ۴۶-۵۹.
۸	چرخچیان، مریم. «بررسی نقش ویژگی‌های فردی در میزان دلبستگی کاربران به فضاهای شهری؛ نمونه موردی: خیابان خیام در قزوین». در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، ش ۴۷ (بهار ۱۳۹۳)، ص ۵۵-۶۹.
۹	حاتمی‌نژاد، حسین و بهار حبیبیان و امیر اشنویی و امیررضا خاوریان. «ارزیابی و تبیین ابعاد دلبستگی مکانی در خیابان بابا افضل شهر کاشان». در معماری و شهرسازی پایدار، دوره ۲، ش ۲ (پاییز و زمستان ۱۳۹۳)، ص ۶۵-۷۷.

جدول پیوست: مقاله‌های منتخب؛
تدوین: نگارندگان.

۱۰	حیدری، علی اکبر و پریا تیموری و سلمان مرادیان. «ارزیابی تأثیر مقیاس مکان بر میزان دل‌بستگی در سه مقیاس خانه، محله و شهر بر پایه دو متغیر سن و جنسیت؛ مطالعه موردی: شهرهای تهران و ساری». در <i>مطالعات شهری</i> ، دوره ۷، ش ۲۶ (بهار ۱۳۹۷)، ص ۳-۱۶.
۱۱	حیدری، علی اکبر و قاسم مطلبی و فاطمه نکویی مهر. «بررسی نحوه ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دل‌بستگی به مکان در میان دانشجویان». در <i>هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی</i> ، دوره ۱۹، ش ۱ (فروردین ۱۳۹۳)، ص ۱۵-۲۲.
۱۲	حیدری، علی اکبر و زهرا عیدی‌پور. «ارزیابی نقش خلوت در ارتقای دل‌بستگی به مکان در خوابگاه‌های دانشجویی». در <i>هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی</i> ، دوره ۲۰، ش ۴ (بهار ۱۳۹۴)، ص ۷۳-۸۶.
۱۳	خدایی، زهرا و مجتبی رفیعیان و هاشم داداش‌پور و علی اکبر تقوایی. «بررسی تأثیر امنیت اجتماعی بر دل‌بستگی به مکان از منظر گروه نوجوان در شهر تهران». در <i>راهبرد اجتماعی فرهنگی</i> ، ش ۱۳ (زمستان ۱۳۹۳)، ص ۴۵-۷۴.
۱۴	خدایی، زهرا و مجتبی رفیعیان و هاشم داداش‌پور و علی اکبر تقوایی. «بررسی تأثیر ظرفیت اجتماعی بر دل‌بستگی به مکان از منظر گروه نوجوان در شهر تهران». در <i>مطالعات توسعه اجتماعی ایران</i> ، ش ۲۵ (زمستان ۱۳۹۳)، ص ۷۷-۹۱.
۱۵	خدایی، زهرا و مجتبی رفیعیان و هاشم داداش‌پور و علی اکبر تقوایی. «تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر دل‌بستگی به مکان از منظر گروه نوجوان در شهر تهران». در <i>هویت شهر</i> ، دوره ۱۱، ش ۴ (اسفند ۱۳۹۶)، ص ۵-۱۷.
۱۶	دانش‌پور، عبدالهادی و منصور سه‌پری مقدم و مریم چرخچیان. «تبیین مدل دل‌بستگی به مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن». در <i>هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی</i> ، دوره ۱، ش ۳۸ (تیر ۱۳۸۸)، ص ۳۷-۴۸.
۱۷	رامیار، رضا و اسماعیل ضرغامی. «تأثیر دل‌بستگی به مکان بر سرمایه اجتماعی در محیط‌های مشترک همسایگی؛ مطالعه موردی: مجتمع مسکونی نور در تهران». در <i>مطالعات شهری</i> ، دوره ۶، ش ۲۳ (تابستان ۱۳۹۶)، ص ۳۹-۵۲.
۱۸	رحمتیان، نادیه و سیده‌زینب عمادیان رضوی و سیدمحمدحسین آیت‌اللهی. «نقش خرد اقلیم در دل‌بستگی و احراز مکان». در <i>نامه‌ی معماری و شهرسازی</i> ، ش ۱۳ (پاییز و زمستان ۱۳۹۳)، ص ۷۷-۹۲.
۱۹	رحیمی، لیلا و مجتبی رفیعیان و محمد باقری. «تبیین مؤلفه‌های دل‌بستگی به مکان در مقیاس محله و شهر و تحلیل تعمیم‌پذیری آن؛ نمونه موردی: محله تاریخی سرخاب تبریز». در <i>معماری و شهرسازی آرمانشهر</i> ، ش ۱۷ (پاییز و زمستان ۱۳۹۵)، ص ۲۲۵-۲۳۶.
۲۰	رفیعیان، مجتبی و زهرا خدایی و هاشم داداش‌پور و علی اکبر تقوایی. «تحلیل میزان دل‌بستگی نوجوانان از محیط‌های عمومی شهری با تأکید بر ظرفیت اجتماعات محلی (اجتماعی-مکانی)». در <i>برنامه‌ریزی و آمایش فضا</i> ، ش ۹۲ (تابستان ۱۳۹۵)، ص ۱۶۷-۱۸۷.
۲۱	سجاذاده، حسن. «نقش دل‌بستگی به مکان در هویت‌بخشی به میدان‌های شهری؛ نمونه موردی: میدان آرامگاه شهر همدان». در <i>باغ نظر</i> ، ش ۲۵ (تیر ۱۳۹۲)، ص ۷۹-۸۸.
۲۲	سجاذاده، حسن و عادل شریفی و محمدعلی اسدی و ندا شریفی. «دل‌بستگی مکانی و ادراک کیفیت محیطی بر احساس رضایت در محله سنتی؛ نمونه موردی: محله حاجی همدان». در <i>نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی</i> ، دوره ۶، ش ۲۲ (آذر و دی ۱۳۹۴)، ص ۱۳۹-۱۵۲.
۲۳	سلیمانی، آتوسا و احمد نوحه‌گر و اسماعیل صالحی. «بررسی تأثیر مؤلفه‌های دل‌بستگی به مکان بر مشارکت اجتماعی در حفاظت از محیط‌زیست؛ مطالعه موردی: منطقه یک شهرداری تهران». در <i>مطالعات علوم محیط زیست</i> ، دوره ۴، ش ۱ (فروردین ۱۳۹۸)، ص ۱۰۱۴-۱۰۲۱.
۲۴	صادقی فرشته، رویا و گلرخ دانشگر مقدم و امید دژدار. «بررسی رابطه طرح کالبدی در مجتمع‌های مسکونی و حس دل‌بستگی به مکان در بین ساکنین؛ مطالعه موردی: مجتمع های مسکونی امام خمینی و امام رضا در همدان». در <i>مدیریت شهری</i> ، ش ۳۰ (پاییز و زمستان ۱۳۹۱)، ص ۲۵۳-۲۶۴.
۲۵	علیمردانی، مسعود و مریم محمدی و نیکو زیبایی فریمانی. «بررسی رابطه حس دل‌بستگی به مکان و پیاده‌روی به‌منظور بهبود سطح سلامت در محله؛ نمونه موردی: محله مطهری شهر مشهد». در <i>معماری و شهرسازی آرمانشهر</i> ، دوره ۱۰، ش ۲۱ (۱۳۹۶)، ص ۱۹۳-۲۰۴.
۲۶	فتح بقالی، عاطفه و حمید صنیعی‌پور. «تأثیر عناصر کالبد فضایی (معماری) بر دل‌بستگی به مکان شهروندان در مجموعه بازار تبریز». در <i>آمایش محیط</i> ، دوره ۱۱، ش ۴۳ (۱۳۹۷)، ص ۹۷-۱۲۴.
۲۷	گودرزی سروش، محمد مهدی و وحید قربانی. «بررسی عوامل مؤثر بر دل‌بستگی مکان در فضاهای باز آموزشی». در <i>مدیریت شهری</i> ، ش ۳۹ (تابستان ۱۳۹۴)، ص ۹۹-۱۰۸.
۲۸	لک، آزاده. «بازافرینی حس دل‌بستگی به مکان در محلات آسیب‌دیده از زلزله با بهره‌گیری از روش نظریه زمینه‌ای؛ بررسی موردی: امامزاده زید و قصر حمید در بم». در <i>نامه‌ی معماری و شهرسازی</i> ، ش ۱۵ (پاییز و زمستان ۱۳۹۴)، ص ۱۵۹-۱۷۶.
۲۹	لک، آزاده. «زلزله بم و درک معنایی ساکنان محلات مسکونی از اختلال در دل‌بستگی به مکان». در <i>مسکن و محیط روستا</i> ، ش ۱۵۲ (زمستان ۱۳۹۴)، ص ۱۷-۳۰.
۳۰	معصومی، مسیح‌الله و اسما میرخطیب. «بررسی تأثیر طراحی فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی در ایجاد حس دل‌بستگی به مکان؛ نمونه مورد مطالعه: مجتمع مسکونی ششصد دستگاه در شهر مشهد». در <i>فصلنامه تحقیقات جغرافیایی</i> ، ش ۱۲۶ (پاییز ۱۳۹۶)، ص ۵۲-۷۳.
۳۱	یاسوری، مجید و ایرج شاکری‌نیا و سیده‌سمیرا شفیعی ماسوله. «ارتباط رضایتمندی، دل‌بستگی و مقاصد رفتاری گردشگران؛ مورد مطالعه: گردشگران بندر انزلی». در <i>برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری</i> ، ش ۱۳ (شهریور ۱۳۹۴)، ص ۲۰۷-۲۲۳.

ادامه جدول پیوست:
مقاله‌های منتخب؛
تدوین: نگارندگان.